

Βαίγηση

ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΕ' - ΤΕΥΧΟΣ 90

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 2004-2005

- Για τὸν θάνατο
τοῦ Μητροπολίτη Ἁγίου τοῦ Σουρόζ
- Τὸ Σάββατον τὸ ἀληθινόν
τοῦ Ἀλέξανδρου Καλόμοιζου

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Τό τεύχος αυτό της 'Επίγνωσης άποτελεί συνέχεια του προηγούμενου, πάνω στο μυστήριο του ανθρώπου. Άρρηκτα συνδεδεμένο με τό μυστήριο της ανθρώπινης Φύσης είναι τό μυστήριο του θανάτου, ό «σαββατισμός της Φύσεως» έν τῷ μνήματι. Φοβερό τό σκάνδαλο για τή λογική, όταν βρίσκεται αντιμέτωπη μέ τήν καταστροφή της Φύσεως, Μουδιάζει ή ψυχή όταν αντικρίζει τήν ανθρώπινη ωραιότητα που Φτιάχτηκε για τήν άθανασία, νά καταστρέφεται άδοξα κείμενη έν τάφω. Παγώνει ό νοῦς καί σιωποῦν τά χείλη. Καί όμως, ως χριστιανοί ἔχουμε ένα χρέος νά σταθοῦμε μέ φόβο, αλλά ὄρθιοι μπροστά στην πρόκληση του θανάτου. Καί μέ θάρρος, αλλά καί πολλή προσοχή, νά δώσουμε μαρτυρία της έν ἡμῖν ἐλπίδος.

Γιά τό τεύχος αυτό διαλέξαμε δύο κείμενα, που προσεγγίζουν τό καθένα μέ τόν τρόπο του στην ευαγγελική καί πατερική διδασκαλία για τόν θάνατο. Είναι ἐπικεντρωμένα στο γνήσιο θεολογικό νόημα καί γι' αυτό μεταφέρουν τήν παρηγοριά του άγίου Πνεύματος.

Τό πρώτο είναι ὁμιλία του μητροπολίτη Άντονου (Μωλούμ) του Σουρόζ (1914-2003), από τίς πολλές που ἀφιέρωσε στο πρόβλημα του θανάτου. Ὁ μητροπολίτης Άντονου εἶχε μία ἐτοιμότητα καί ἀμεσότητα νά ἀπευθύνεται θεολογικά στον σύγχρονο ἄνθρωπο, μιλώντας του σε γλώσσα οικεία καί ἀπαντώντας στις ἀνησυχίες του μέσα από τό διαχρονικό νόημα της χριστιανικής διδασκαλίας.

Τό δεύτερο κείμενο είναι γραμμένο από τόν γιατρό Άλέξανδρο Καλόμοιρο καί πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Οί Ρίζες», τεύχος 14, 1985. Τό ἄρθρο αυτό είναι ὀργανική συνέχεια τῶν κειμένων που δημοσιεύσαμε στο προη-

γούμενο τεύχος 89 και ολοκληρώνει τον κύκλο των δημοσιευμάτων του συγγραφέα για τον άνθρωπο. Επίσης ενδιαφέροντα και πιθανόν πιο γνωστά είναι τα γραπτά του Αλέξανδρου Καλόμοιρου πάνω στη Γένεση και τη Δημιουργία του Κόσμου. Ίσως χρησιμοποιήσουμε μερικά σε ένα επόμενο σχετικό άρθρωμα.

«Τάδε λέγει Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τὰ μνήματα ὑμῶν καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ἐν τῷ ἀνοῖξαι με τοὺς τάφους ὑμῶν». Ἡ ἀπάντηση τῶν Χριστιανῶν στό πρόβλημα τοῦ θανάτου ἦταν πάντα κεντρικό στοιχεῖο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ συνυφασμένη μέ τόν τρόπο πού οἱ Χριστιανοί ἀντιλαμβάνονταν καὶ τή ζωή. Ἡ δύναμη αὐτή τοῦ κηρύγματος ἔχει ἀμβλυθῆϊ στήν ἐποχή μας, καθώς τό κήρυγμα χάνει τήν θεολογική, ὄντολογική αἰχμή του. Καί ὅμως, καί ἡ δική μας γενιά διψᾷ, μαζί μέ ὅλες τίς γενιές πού πέρασαν καί μ' αὐτές πού θά ἔρθουν, νά ἐγκεντριστεῖ στήν ἐλπίδα τῆς πίστεως, νά καταλάβει τή ζωή καί τό θάνατο μέσα στό νόημα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ.

Ἰ.Κ.

Γιά τόν θάνατο

Μητρ. Ἄντονου τοῦ Σουρόζ

Νά ζοῦμε τήν κάθε στιγμή

Ο θάνατος εἶναι τό κριτήριο πού δοκιμάζει τή στάση μας γιά τή ζωή. Οἱ ἄνθρωποι πού φοβοῦνται τόν θάνατο, φοβοῦνται τή ζωή. Εἶναι ἀδύνατον νά μὴν αισθάνεται κανεὶς φόβο γιά τή ζωή μέ ὅλη τήν πολυπλοκότητα καί τούς κινδύνους της, ἀλλά νά φοβᾶται τόν θάνατο. Γι' αὐτό τόν λόγο δέν εἶναι πολυτέλεια ν' ἀσχοληθοῦμε μέ τό ζήτημα τοῦ θανάτου. Ἐάν μᾶς τρομάζει ὁ θάνατος δέν θά βροῦμε ποτέ τήν ἐτοιμότητα νά ἀναλάβουμε μιὰ διακινδύνευση, ἀλλά θά σπαταλήσουμε τή ζωή μας μέ δειλό, περικοπὴ καί φοβισμένο τρόπο. Μόνο ἐάν μάθουμε ν' ἀντιμετωπίζουμε τόν θάνατο, ἐάν βροῦμε τό νόημά του καί καθορίσουμε τή θέση του στή ζωή μας, θά μπορέσουμε νά ζήσουμε ἄφοβα καί μέ πληρότητα. Συχνά περιμένουμε νά φθάσουμε στό τέλος τῆς ζωῆς μας γιά νά σκεφθοῦμε τόν θάνατο, ἐνῶ θά εἴχαμε ἴσως διαγράψει μία ἐντελῶς διαφορετικὴ ζωή ἐάν τόν ἀντιμετωπίζαμε νωρίτερα.

Μία πατερικὴ νοησιολογία, πού ἐπαναλαμβάνεται μέσα στοὺς αἰῶνες, λέει ὅτι θά πρέπει νά νήφουμε ἔχοντας καθημερινὰ τή μνήμη τοῦ θανάτου. Μόνο πού ἡ ἀπλή ἀναφορὰ αὐτῆς τῆς ἀλήθειας στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο πού ὑποφέρει ἀπὸ ἀνασφάλειες καί ἔλλειψη πίστης καί βιώματος, θά τὸν κάνει νά σκεφτεῖ ὅτι καλεῖται νά ζήσει στή σκιά τοῦ θανάτου, σέ μιὰ κατάσταση μελαγχολίας. Θά νομίσει ὅτι ὁ θάνατος τὸν περιμένει σε κάθε του βῆμα καί ὅτι ἡ ζωή δέν ἔχει πιά κανένα νόημα. Ἡ σταθερὴ καί βαθειὰ μνήμη τοῦ θανάτου θά λειτουργήσει γι' αὐτὸν σάν Δαμόκλειος σπάθη πού ἐπικρέμαται πάνω του, στερώντας του κάθε ἀπόλαυση καί χαρὰ τῆς ζωῆς. Μία τέτοια κατανόηση βέβαια δέν ἔχει νόημα. Χρειάζεται νά καταλάβουμε τὴν ἔννοια πού ἔχει ἡ μνήμη τοῦ θανάτου σέ ὅλη της τὴ σημασία: ὡς τὴν καταξίωση τῆς ζωῆς, ὄχι τὴν ἀπαξία της.

Τόν περισσότερο χρόνο τῆς ζωῆς μας τόν περνοῦμε καταστρώνοντας σχέδια σάν νά πρόκειται νά ζήσουμε μία ἄλλη ζωὴ σέ ἕναν μεταγενέστερο χρόνο. Δέν ζοῦμε μέ τρόπο ἀποφασιστικό, ἀλλά Φευγαλέο, σάν νά προετοιμαζόμαστε γιά τὴ μέρα πού πραγματικά θ' ἀρχίσουμε νά ζοῦμε. Μοιάζουμε μέ ἐκείνους τούς ἀνθρώπους πού Φτιάχνουν ἕνα πρόχειρο περιγράμμα μέ τὴν πρόθεση νά τὸ ὀλοκληρώσουν ἀργότερα. Τὸ πρόβλημα, ὡστόσο, εἶναι πὼς αὐτὴ ἡ τελικὴ ἐκδοχὴ δέν ἔρχεται ποτέ. Ὁ θάνατος μᾶς προλαβαίνει πρὶν βροῦμε τόν χρόνο, ἢ ἀκόμα καί πρὶν νά ὀριστικοποιήσουμε τὴν ἐπιθυμία μας μέ μία πιὸ συγκεκριμένη μορφή. Μεταθέτουμε συνεχῶς τὴν ἀπόφασή μας γιά τὴν ἐπαύριο. Κι ἄς γνωρίζουμε καλά ὅτι αὐτὸ τὸ αὔριο δέν ἔρχεται ποτέ.

Ἡ προτροπὴ γιά ἐπαγρύπνηση μπροστὰ στὸν θάνατο δέν μᾶς προσκαλεῖ σέ μία ζωὴ γεμάτη ἀπὸ τὴν αἴσθηση τοῦ τρόμου, μήπως ὁ θάνατος μᾶς προφτάσει ξαφνικά, ἀπροετοίμαστα. Ἀλλά, μᾶλλον μᾶς καλεῖ σέ ἐργήγορση γιά τὴν κάθε πράξη, τὰ λόγια, τὰ ἀκούσματα καί τίς ἀντιδράσεις μας πού ἀνά πᾶσα στιγμή μπορεῖ νά εἶναι ἡ τελευταία ἐμπειρία τῆς ἐπίγειας ζωῆς μας. Ἐάν μ' αὐτὴ τὴ σκέψη στό νοῦ συνδιαλεγόμαστε μέ τὰ πρόσωπα πού βρίσκονται ἀπέναντί μας, θά εἴμαστε πούλυ πῶς προσηχτικοί στὸν λόγο καί τὴ στάση μας.

Ἐάν εἶχαμε ἀσκηθεῖ νά ἀντιλαμβανόμαστε τὴν σπουδαιότητα κάθε στιγμῆς ὡς τελευταίας, ὀλόκληρη ἡ ζωὴ μας θά ἄλλαξε ριζικά. Ὁ ἀργὸς λόγος πού τὸ Εὐαγγέλιο ἐπικρίνει (Ματθ. 12:36), ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐπιλογές καί ἐνέργειες πού στεροῦνται νοήματος καί ἀποβαίνουν κάποτε καταστροφικές, θά εἶχαν ἀποφευχθεῖ. Θά ζυγίζαμε τούς λόγους καί τίς πράξεις μας ὥστε νά ὀδηγοῦν τὴ ζωὴ πρὸς μίαν κορυφωσὴ καί νά ἐκφράζουν τὴν τελειότητα τῆς σχέσης -τίποτε λιγότερο.

Μόνο ἡ σκέψη τοῦ θανάτου μπορεῖ νά δώσει στὴ ζωὴ αὐτὴ τὴ νήψη καί τὸ βάθος, νά ἐνεργοποιήσει τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Μόνο ὁ θάνατος μπορεῖ νά κάνει τὴ ζωὴ τόσο ἔντονη ὥστε κάθε στιγμή τοῦ παρόντος νά περικλείει ὀλόκληρη τὴ ζωὴ. Αὐτὸς εἶναι στὴν πραγματικότητα ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο οἱ ἀσκητές καί ἐρημίτες πολέμησαν ἐναντία στὴν ἀκηδία, τὴν ἀργία καί τὴν ἀμέλεια, ἐναντία δηλαδὴ σέ ὅλες ἐκεῖνες τίς συμπεριφορές πού μᾶς κλέβουν

τήν εύκαιρη στιγμή και μᾶς ἐκτρέφουν σέ ἀδιαφορία. "Ένα ἀπό τά βασιικά πράγματα πού καλούμαστε νά μάθουμε εἶναι ἡ ἐγρήγορη, τόσο ἀπέναντι στόν ἑαυτό μας ὅσο καί ἀπέναντι στήν κατάσταση τοῦ ἄλλου. Αὐτή εἶναι ἡ στάση πού θά ἀντέξει τή δοκιμασία τόσο τῆς ζωῆς ὅσο καί τοῦ θανάτου. Ὁλόκληρη ἡ ζωή σέ κάθε στιγμή εἶναι μία ἔσχατη πράξη.

Φόβος θανάτου, προσδοκία θανάτου

Γνωρίζουμε ἀπό τήν προσωπική μας ἐμπειρία ἀλλά καί ἀπό μαρτυρίες ἄλλων, ὅτι ἀπέναντι στόν θάνατο αἰσθανόμαστε φόβο καί ἀνσφάλεια. Γιά νά εἶμαστε ἀκριβεῖς, αὐτό πού πιά πού μᾶς φοβίζει εἶναι ἡ διαδικασία τοῦ θανάτου παρὰ τό ἴδιο τό γεγονός. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων θά ἀποδεχόταν τόν θάνατο ἐάν εἶχε τήν βεβαιότητα ὅτι θά ἔρξει ὅπως ὁ ὕπνος, χωρίς νά μεσολαβήσει κάποιο διάστημα φόβου ἢ ἀβεβαιότητας.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι συχνά ὁ θάνατος περικλείεται ἀπό ἕνα εἶδος γοητείας, σχεδόν θελκτικότητας. Πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού εὐχονται «νά εἶχαν πεθάνει». Αὐτό πού πραγματικά ἐπιθυμοῦν εἶναι ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό κάθε εὐθύνη ἀπέναντι στόν ἑαυτό τους, τόν Θεό, ἢ τόν πλῆσιόν τους καί νά ἐπιστρέψουν στήν βρεφική ἡλικία τοῦ ἀνέμελου παιχιδιοῦ. Πολλοί ἀπό μᾶς θά προτιμοῦσαν νά βλέπουν τή ζωή σάν παιχίδι παρὰ νά ζοῦν μέ ὑπευθυνότητα. Συνεπῶς, ὁ θάνατος λογίζεται σάν τόν τρόπο ἀπελευθέρωσης ἀπό τίς δεσμεύσεις καί τίς ὑποχρεώσεις τῆς ζωῆς. Αὐτή ὡστόσο δέν εἶναι παρὰ ἡ ἀρνητική πλευρά τοῦ θανάτου, ἀφοῦ ἔτσι γίνεται ὁ δρόμος μέσα ἀπό τόν ὁποῖο κανείς, πλανώμενος, ἀπομακρύνεται ἀπό ὅσα προσφέρει ἡ ζωή στό ἐπίπεδο τῆς πρόκλησης καί τῆς σχέσης. "Όταν κάποιος ἰσχυρίζεται ὅτι δέν φοβᾶται τόν θάνατο θά πρέπει νά τόν καλέσουμε νά ἀναρωτηθεῖ μήπως ἡ ἀποδοχή ἢ ἀκόμα καί ἡ προσδοκία τοῦ θανάτου ἐκ μέρους του κρύβει μέσα τῆς τόν φόβο γιά τή ζωή. Ἡ στάση μας ἀπέναντι στόν θάνατο ἄς μὴν εἶναι ρομαντική.

Ἐάν κοιτάξουμε τό βίον τῶν ἀγίων θά ἀνακαλύψουμε μία ἐντελῶς διαφορετική ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου. Ἡ ἀγάπη τους γιά τόν θάνατο δέν θημελιώνεται στόν φόβο τους γιά τή ζωή. "Όταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει

«Ἐμοί γάρ τό ζῆν Χριστός καί τό ἀποθανεῖν κέρδος» (Φιλιπ. 1:21, 23), ἐκφράζει τήν ἀπόλυτη καταλλαγή του μέ τόν θάνατο. Ὁ θάνατος ἐμφανίζεται στόν ἀπόστολο ἐν εἴδει θύρας πού θά τόν ὀδηγήσει στήν αἰωνιότητα καί θά τοῦ δείξει τόν δρόμο γιά τήν πρόσωπο πρὸς πρόσωπο συνάντηση μέ τόν Κύριο πού ἀγαπᾷ. Ἀλλά αὐτό δέν ἐπιτυγχάνεται μέ ἐλπιδοφόρες σκέψεις καί εὐχολόγια. Γιά νά λαχταρᾷ κανεῖς τόν θάνατο μέ αὐτόν τόν συγκεκριμένο τρόπο καί γιά νά μπορεῖ νά τόν βλέπει ὡς τό ἐπιστέγασμα τῆς ζωῆς του θά πρέπει νά βιώνει τήν αἰωνιότητα ἀπό τούτη τή ζωή. Δέν θά πρέπει νά σκεφτόμαστε τήν αἰωνιότητα σάν κάτι πού θά ἔλθει μεταγενέστερα, σάν ἓνα εἶδος μελλοντικῆς εὐτυχίας ἢ μελλοντικῆς ἐξασφάλισης. Οἱ ἀπόστολοι ἔγιναν ἄφοβοι μόνο ὅταν οἱ ἴδιοι ἀπ' αὐτή τή ζωή ἔγιναν μέτοχοι τῆς αἰώνιας ζωῆς. Ὅσο ἀκόμα δέν εἶχαν γίνει μάρτυρες τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καί παρέμεναν ἄγευστοι τοῦ Πνεύματος, ἦταν ἀγκιστρωμένοι στόν φόβο τῆς ἐφήμερης ζωῆς τους. Ἀλλά τή στιγμή πού ἔζησαν τήν ἐμπειρία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὁ φόβος τῆς ἀπώλειας τῆς ἐπίγεια ζωῆς τους ἐξαφανίστηκε. Γιατί γνώριζαν πῶς ὁ Φθόνος, οἱ διωγμοί καί ὁ θάνατος δέν θά ἔκαναν τίποτε ἄλλο παρὰ νά τοὺς ἐλευθερώσουν ἀπό τοὺς περιορισμούς τῆς ζωῆς καί νά τοὺς εἰσάγουν στό ἀτέλεστο βᾶθος τῆς αἰωνιότητας, τῆς «ἀεικίνητης στάσης» κατά τήν παράδοση φράση τοῦ ἁγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητή. Κι αὐτή ἡ αἰωνιότητα ἦταν γνώριμη ὡς παρούσα ἐμπειρία, ὄχι ἀπλά σάν μέρος τῆς πίστης. Ἡ ἴδια ἀλήθεια ἴσχυε καί στους μάρτυρες. Ἦταν πρόθυμοι νά πεθάνουν γιά νά μετέχουν στήν ἀπόλυτη ἐλευθερία τῆς αὐταπάρνησης, γιατί εἶχαν ἤδη γευτεῖ τήν αἰωνιότητα ἀπό τούτη τή ζωή.

Ὁ θάνατος ὡς καθημερινό γεγονός

Θά μαθαίναμε περισσότερα γιά τόν θάνατο ἐάν μωαίναμε στόν κόπο νά ἐξετάσουμε τήν προσωπική μας ἐμπειρία. Ὁ θάνατος μᾶς εἶναι πού πιά οἰκεῖος ἀπ' ὅσο φανταζόμαστε καί ὅλοι εἴμαστε σέ θέση νά μιλήσουμε γιά κάποια ἐμπειρία «θανάτου» πού ὅμως πού ἀπέχει ἀπό ὅποιαδήποτε αἴσθηση φόβου.

Κατά μία πρακτική έννοια, «πεθαίνω» σημαίνει «χάνω την αυτοσυνειδησία μου και περιωπίτω σε μία κατάσταση λήθης». Αυτή η προσωπική προξενεί σε πολλούς ανθρώπους φόβο. Κι όμως, ο καθένας από μᾶς παραδίδεται στον ύπνο κάθε βράδυ, βυθίζεται ολοκληρωτικά στη λήθη, χωρίς κανέναν φόβο. Γιατί; Διότι αισθανόμαστε βέβαιοι -σε μεγάλο βαθμό αδικαιολόγητα βέβαιοι- πώς τό εῶόμενο πρωί θά ξυπνήσουμε. Ἐλπίζουμε ὅτι τό εῶόμενο πρωί θά ξημερώσει καί γιά μᾶς κι ὅτι ὁ ὕπνος δέν εἶναι παρά μία προσωρινή ἔμπειρία. Ἄς παραβάλλουμε αὐτή τή διαδικασία μέ ἐκείνη τοῦ θανάτου καί τῆς ἀφύπνισης στήν αἰωνιότητα. Γιατί στήν πραγματικότητα παίρνει κανείς μεγάλο ρίσκο ὅταν κλείνει τά μάτια καί ἀποκοιμείται. Δέν ὑπάρχει πιό ἐπικίνδυνος τόπος ἀπό τό κρεβάτι μας, ἄν ἀκούσουμε τήν ἱστορία τοῦ ναυτικοῦ καί τοῦ βοσκοῦ πού συγκρίνουν τούς κινδύνους τῆς προσωπικῆς τους βιωτῆς. Ὁ βοσκός ἐπιμένει ὅτι οὐδέποτε θά ριψοκινδύνευε νά ζήσει στή θάλασσα. Ὁ ναυτικός πού ἔχει διαφορετική ἀποψηφρωτῶ τόν βοσκό: «Πῶς πέθανε ὁ πατέρας σου;» «Πέθανε στό κρεβάτι του». «Κι ὁ δικός του πατέρας;» «Κι ἐκεῖνος στό κρεβάτι του». Καί ἔκπληκτος ὁ ναυτικός: «Καί τοιμᾶς νά ξαπλώνεις στό κρεβάτι σου κάθε βράδυ;»

Μέ αὐτή τήν έννοια ἀντικρύζουμε τόν θάνατο κάθε βράδυ, μέ ἐμπιστοσύνη καί σιγουριά. Κι ὅταν αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ προσωρινός θάνατος δέν ἔρχεται τόσο εὔκολα, καταφεύγουμε ἀκόμα καί σε τεχνητές μεθόδους γιά νά τόν συναντήσουμε. Δέν εἶναι περιέργο πού δέν βγάζουμε συμπεράσματα ἀπό τά πιό ἀπλά πράγματα στή ζωή;

Ἄλλά καί μ' ἕναν ἄλλο τρόπο ἡ ἔμπειρία τοῦ θανάτου μᾶς εἶναι οἰκεία, καθῶς στή διάρκεια τοῦ βίου «πεθαίνουμε» μέ πολλούς τρόπους. Ὅταν περνοῦμε ἀπό τή βρεφική στήν παιδική ἡλικία καί κατόπιν στή νεότητα καί τήν ἐφηβεία κι ἀπό κει στήν ὀριμότητα καί τά γερατιά, φανταζόμαστε ὅτι ἀπλά μεταβαίνουμε ἀπό τό ἕνα στάδιο στό ἄλλο. Κι ὅμως, ἐφόσον ἐξελισσόμαστε, μιά σειρά ἀπό πράγματα πού εἶχαμε πρῖν οικειοποιηθεῖ πεθαίνουν μέσα μας. Γιατί ἄλλιῶς, ἐάν ὡς νέοι ἢ ἐνήλικες διατηρήσουμε τά χαρακτηριστικά τῆς νηπιότητάς μας, θά γίνουμε παιδαριώδεις. Προκειμένου νά ἀποκτήσουμε τήν ὀριμότητα κάθε ἐῶόμενου σταδίου τῆς ἐξέλιξῆς μας, πρέπει

νά αποδεχτούμε ότι κάποια πράγματα μέσα μας πεθαίνουν, τὰ αποχωρίζομαστε για πάντα. Κι αυτός ο αποχωρισμός μπορεί νά είναι μία επίπονη και δύσκολη διαδικασία, κατά κάποιον τρόπο τόσο δύσκολη όσο και ο σαρκικός θάνατός μας. Πολλοί γονείς έχουν παρόμοια έμπειρία: λαχταρούν για τό παιδί τους νά παραμείνει μικρό αγόρι και στό βάθος ένοχλούνται από τή θέα του νέου ένήλικα που άπεκδύεται τή νεότητά του.

‘Η διαδικασία του θανάτου μέσα στή ζωή μᾶς ακολουθεῖ κάθε στιγμή. Αυτό όφείλουμε νά τό συνειδητοποιήσουμε και νά τό αποδεχτούμε πιο ένεργά. Έτσι, ώστε νά φοβόμαστε λιγότερο τόν θάνατο ως τελεσίδικη άπώλεια. Θά μάθουμε μάλλον νά τόν θερμούμε ως άναπόφευκτο μέρος τής διαδικασίας εκείνης μέ τήν όποία ώριμάζουμε προς τήν πληρότητα τής ζωής.

‘Ο θάνατος του έαυτού

‘Ο Χριστός μᾶς καλεῖ νά άπωλέσουμε τόν έαυτό μας. Πρόκειται για φράση διφορούμενη, όπως κάθε τι που λέγεται για τόν θάνατο. Μήπως σημαίνει τήν αυτοκαταστροφή; Πολλοί είναι εκείνοι που δέχονται αυτή τήν έρμηνεία και έπιχειρούν νά τήν έφαρμόσουν. Συνήθως εύτυχως άποτυγχάνουν, αλλά τούς άπομένει ή πληγή τής τρομακτικής τους άπόπειρας. ‘Ο λόγος του Κυρίου σημαίνει στήν πραγματικότητα τήν άποδοχή εκείνης τής διαδικασίας άπέκδυσης έως ότου φτάσουμε στό σημείο νά βρούμε ότι μέσα μας ύπάρχει ένας αληθινός και βαθύς έαυτός που ανήκει στήν αιωνιότητα κι ένα άλλο ρηχό «έγώ» που πρέπει ν’ αποβάλλουμε. Χρειάζεται νά άπωλέσουμε αυτόν τόν έξωτερικό έαυτό προκειμένου νά ζήσουμε μέ πληρότητα.

Πολλοί νομίζουν ότι άποκοτύν τή συνείδηση τής ύπαρξής τους μέσα από τήν αυτοεπιβεβαίωση και γι’ αυτό άπαιτούν άναγνώριση από τούς άλλους. Και οι άλλοι βέβαια αντίδρουν, προσπαθώντας νά ύπερασπιστούν τόν έαυτό τους άπέναντι σ’ αυτό του είδους τήν έπίθεση. ‘Ενας τρόπος ύπάρχει για νά αποδεχτούμε τή μη αυτο-δικαίωση και νά σταματήσουμε νά ύπογραμμίζουμε τήν ύπαρξή μας άπέναντι στους τρίτους: Μόνο εάν πιστέψουμε -μέ τή δύναμη τής έμπειρίας- ότι οι άλλοι πράγματι δέχονται τήν ύπαρξή μας και μᾶς αγαπούν. Δέν μᾶς άρκει ότι ο Θεός μᾶς γνωρίζει και

μᾶς ἀγαπᾶ. Ἔχουμε ἀνάγκη τὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ πλησίον, ἔστω ἑνὸς ἀνθρώπου, πού θά μᾶς πεῖ «εἶσαι μοναδικός γιά μένα». Ὁ Gabriel Marcel ἐπιμένει σ' ἕνα ἀπό τά βιβλία του ὅτι τό νά πεῖ κάποιος σ' ἕνα πρόσωπο «σ' ἀγαπᾶ» εἶναι σάν νά τοῦ λέει «δέν θά πεθάνεις ποτέ» ἢ ἀλλιῶς «εἶσαι τόσο πολύτιμος γιά μένα πού θά σέ ἀναγνωρίσω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἔστω κι ἂν κανείς ἄλλος δέν τό κάνει, ἐκτός ἀπό τόν Θεό καί μένα». Θά πετυχαίναμε πολλά ἐάν εἴμασταν προθύμοι νά ἀναγνωρίσουμε ὁ ἕνας τόν ἄλλον, ἔστω κι ἂν ἡ ἄλλη ὑπαρξη ἀποτελεῖ γιά μᾶς μία πρόκληση, ἐνίοτε καί μία ἀντιπαλότητα, καί μᾶς Φέρνει Φόβο. Μέ αὐτόν τόν τρόπο θά ὀδηγούμασταν πρὸς τὴν ὠριμότητα πού θά μᾶς ἐπέτρεπε νά ἀναγνωρίζουμε ὁ ἕνας τόν ἄλλον καί νά μαρτυροῦμε τὴν μοναδικότητά του, ἀνεξαρτήτως κόστους.

Θά πρέπει νά βροῦμε τό κουράγιο νά πολεμήσουμε ἐνάντια στόν Φόβο πού μᾶς ἀποθαρρύνει ἀπό τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἄλλου καί νά τόν ξεπεράσουμε. Σέ κάθε βῆμα θά πρέπει νά ἀποποιοῦμαστε τόν ἑαυτό μας, γιά νά ἀφήνουμε χῶρο στό εἶναι τοῦ ἄλλου. Καλούμαστε σταδιακά νά θανατώσουμε τόν ἑαυτό μας ὥστε ὁ πλησίον μας νά ζήσει, κατά τόν λόγο τοῦ ἀγ. Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ: «ἐκεῖνον δὴ αὐξάνειν, ἐμέ δέ ἐλαττοῦσθαι» (Ἰω. 3:30). Ἔτσι, ὁ θάνατος τοῦ ἑαυτοῦ σημαίνει ὅτι ἀφήνουμε μέσα μας μόνο ὅ,τι εἶναι οὐσιῶδες γιά νά ζήσουμε μέ πληρότητα.

Ὁ θάνατος ὡς ἐχθρός καί Φίλος

Κι ὅμως τά πράγματα δέν εἶναι τόσο ἀπλά. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ὅπως λέγει ὁ ἀπ. Παῦλος, ἡ ζωὴ εἶναι Χριστός καί ὁ θάνατος εἶναι κέρδος. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι θάνατος δέν εἶναι ἡ ἀποχώρηση ἀπὸ τὴν ἐφήμερη ζωὴ, ἀλλά ἡ ἔνδυση τῆς αἰωνιότητος. Ἀλλά ὑπάρχει κι ἕνα ἄλλο σημεῖο πού ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τόν ἀπ. Παῦλο, κι ἀπὸ τό σύνολο τῶν Γραφῶν. Ὁ ἀνθρώπος δέν δημιουργήθηκε γιά νά πεθάνει. Ἡ κλήση του εἶναι γιά τὴν αἰώνια ζωὴ. Ὁ θάνατος εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαρτίας, μέ τὴν ἔννοια τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τόν Θεό, τῆς διάστασης ἀπὸ τό πλησίον, τοῦ διχασμοῦ τοῦ ἀπὸ τόν ἀληθινό καί βαθύτερο ἑαυτό του. Μέ αὐτὴ τὴν ἔννοια, «ἔσχατος ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος» (Α΄ Κορ. 15:26). Ὁ

Θάνατος είναι ο έχθρος, τόσο του Θεού όσο και δικός μας. Πράγματι, είναι έχθρος του Θεού κατά τον πιο όδυνηρό και δραματικό τρόπο, αφού εκτείνεται ακόμα και πάνω στον ίδιο τον Χριστό. Παρόλο όμως που είναι τόσο τρομερός έχθρος, τό γεγονός ότι σ' αυτόν παραδίδεται ακόμα κι ο Χριστός που είναι τέλειος Θεός και άνθρωπος, φανερώνει ότι ο θάνατος δεν υπάρχει χωρίς νόημα. Ο θάνατος μπορεί να είναι συνέπεια της αμαρτίας αλλά δεν υπάρχει κάτι κακό καθαυτό μέσα στον ίδιο τον θάνατο που να βεβηλώνει τό πρόσωπο του άποθανόντος. Ο Χριστός πέθανε πάνω στον Σταυρό και κατήλθε στον Άδη, αλλά δεν άμαυρώθηκε από τήν κοινωνία του μέ τό μυστήριο του θανάτου.

Έτσι υπάρχει εδώ μία αντίφαση. Από τή μία μεριά ο θάνατος ως συνέπεια του κακού δεν θά έφραζε να υπάρχει, κι όφείλουμε να τόν νικήσουμε. Από τή άλλη μεριά μόνον ο θάνατος μās δίνει τή δυνατότητα να σβάσουμε τόν άέναο κύκλο του διηνεκούσ -και τό διηνεκές είναι κάτι πολύ διαφορετικό από τήν αιωνιότητα. Εάν δεν υπήρχε θάνατος σ' αυτόν τόν κόσμο της αμαρτίας, του κακού και της φθοράς, σιγά-σιγά θά καταλήγαμε στον μαρασμό και τήν άποσύνθεση χωρίς να είμαστε σε θέση να ξεφύγουμε από τόν τρόπο μιάς τέτοιας καταστροφής.

Κάθε χρόνο τό βράδυ της Ανάστασης και τίς σαράντα μέρες που ακολουθούν ψάλλουμε «Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας». Άλλά τί βλέπουμε; Τόν θάνατο έλεύθερο και ένεργό, τούς ανθρώπους να πεθαίνουν όπως πριν. Δίνεται ή έντύπωση ότι κηρύττουμε κάτι που γνωρίζουμε ότι είναι αναληθές.

Όστόσο, καλό είναι να έχουμε κατά νου ότι ο θάνατος έχει δύο όψεις. Από τή μία έχουμε τόν σαρκικό θάνατο, αλλά έχουμε επίσης και τόν θάνατο που νοείται ως χωρισμός από τόν Θεό, ως κάθοδος στον τόπο εκείνο όπου ο Θεός είναι άπών, τόν τόπο της όριστικής και ριζικής του άπουσίας. Αυτή ή δεύτερη όψη του θανάτου είναι όπωςδήποτε ή πιο όδυνηρή και σκληρή. Ο Κύριος βίωσε και τίς δύο όψεις του θανάτου. Επέλεξε να συμμεριστεί μαζί μας όλες τίς συνέπειες του κακού -ακόμα και τόν πλήρη χωρισμό του από τόν Θεό. Και παρόλο που ένσκήπτει στον τόπο όπου κατέρ-

χονται όλοι όσοι έχουν άπωλέσει τόν Θεό, Φέρει μαζί του τήν πληρότητα τής θείας παρουσίας." Έτσι, δέν ύπάρχει πλέον τόπος όπου ο Θεός είναι άπών. Αυτό τό γεγονός μᾶς έπιτρέπει νά κατανοήσουμε πώς μορφώνεται καί η δική μας κατάσταση μετά τόν θάνατο καί τήν Άνάσταση του Χριστού. Μπορεί νά πρέπει νά ύποστούμε έναν θάνατο προσωρινό, αλλά ο άπόστολος Παύλος τόν περιγράφει ως κοίμηση. Δέν ύπάρχει πλέον εκείνος ο θάνατος πού ήταν ο τρόμος του ανθρώπου, ο όριστικός χωρισμός από τόν Θεό. Κατά αυτή τήν έννοια πράγματι ο θάνατος έχει νικηθεί από τόν θάνατο. Άκόμα καί τώρα -έστω δισταχτικά καί σε στάδιο έμβρυακό- γινόμαστε κληρονόμοι τής αιωνιότητας.

Όταν ανακαλούμε τό παρελθόν, συχνά θλιβόμαστε γιατί στερήσαμε από τήν αγάπη μας πρόσωπα πού πλέον δέν βρίσκονται δίπλα μας νά αγαπήσουμε. Υίοθετούμε αυτή τήν έντύπωση γιατί άπλά στρεφόμαστε πρós λάθος κατεύθυνση. Έάν ο Θεός δέν είναι ο Θεός τών νεκρών αλλά τών ζώντων (Ματθ. 22:33), τότε όλοι όσοι έφυγαν από τούτη τή γη, είναι ζωντανοί έν Χριστώ. Κι έμεις μπορούμε νά στραφούμε πρός αυτούς γιά συγχώρεση καί μεσιτεία. Δέν είναι ποτέ άργά έάν άληθινά πιστεύουμε τόν Θεό ως Θεό τών ζώντων. Καί ποτέ δέν θά πρέπει νά μιλούμε γιά τήν αγάπη μας σε χρόνο παρελθόντα. Ο θάνατος του σώματος δέν διασπᾶ τήν σχέση, άφου αυτή ήταν, είναι καί θά παραμείνει ζωντανή ανάμεσα σε ανθρώπους πού συναντήθηκαν καί αγαπήθηκαν σε τούτη τή ζωή.

Ο θάνατος δέν είναι ποτέ τό τέλος. Συνεχίζουμε νά ζούμε όταν πεθαίνουμε, άκόμα καί σε τούτη τή γη, άφου κληρονομούμε τούς καρπούς τής έπίγειας ζωής καί ύπαρξής μας σε όσους ακολουθούν. Καί συνεχίζουμε νά φέρουμε πάντοτε ευθύνη γιά τήν άπήχηση τής βιωτής μας.

(Διασκευή από λόγους πού δημοσιεύθηκαν στό Sobornos, τόμος 1, Νο2, 1979, σ.8-18. Μετάφραση από τά άγγλικά, Ά.Μ.)

Τό Σάββατον τό ἀληθινόν

«**Ο** εἰπὼν "κατέπαυσεν ὁ Θεός τῆ ἡμέρα τῆ ἐβδόμῃ", τὴν κατάπαυσιν τοῦ δρόμου ταύτης τῆς ζωῆς ἐδήλωσε... Ἐξ ἡμέραι ἐν τῆ γεωργία τῆς ζωῆς, διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν τελειοῦνται· καί τό ἔβδομον, ἐν τῷ τάφῳ ὀλοκληροῦται· καί τό ὄγδοον, ἐν τῆ ἐξόδῳ αὐτοῦ... Τό σάββατον ἐν ἀληθείᾳ ἐστὶ κατάπαυσις ἀπὸ παντός λυπηροῦ, καί ἀνάπαυσις τελεία τῶν ὀχληρῶν... Τό σάββατον τό ἀληθινόν καί ἀσύγκριτον, τό μνημα ἐστὶ... Πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐκεῖ σαββατίζει, ἥτε ψυχὴ καί τό σῶμα.» (ἀγ. Ἰσαάκ Σύρου, Λόγ. ΟΔ'). Σῶμα καί ψυχὴ ὁ ἄνθρωπος ἡσυχάζει καί ἀναπαύεται στό μνημα. Γι' αὐτό ὁ θάνατος λέγεται κοίμησις. «Οὐκ ἀπέθανε ἀλλὰ καθεύδει», εἶπε ὁ Κύριος γιά τὴ νεκρὴ κόρη. «Ὁ Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνήσω αὐτόν» (Ἰωάν. ΙΙ:1). Ὁ ὕπνος εἶναι μόνωσις, ἀνάπαυσις, ἡσυχία, «ἐν ἧ καθορᾶται Θεός», ἐάν φυσικὰ ὁ ἄνθρωπος ἐξῆσε ἐν Θεῷ καί τόν δέχθηκε ἔνοικο στήν καρδιά του.

Ὁ φυσικός θάνατος

Αὐτός ὁ ὕπνος εἶναι φθορά καί διάλυσις τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μόνον αὐτό πού φαίνεται. Εἶναι ἓνα μυστήριον πού δέν ὀρίζεται μόνον ἀπὸ τὴ φύσιν ἀλλὰ καί ἀπὸ τὴν Χάρη, τὴν Χάρη πού πηγάζει ἀπὸ τό μοναδικό γεγονός τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ φύσις φθείρεται καί ἀποσυντίθεται γιατί δέν εἶναι μόνη τῆς ἱκανῆ νά ἐπιβιώσει. Χῶμα εἶναι καί ἐπιστρέφει στό χῶμα. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἴδια φύσις βρίσκεται ἀναστημένη καί ἀφθαρτὴ στὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Μέσα στό μνημα ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται πλέον «ἐν χειρὶ Θεοῦ», μέσα στήν Ἐνέργεια καί τὴν Χάρη Του. Δέν ζεῖ κατὰ φύσιν ἀλλὰ κατὰ χάριν. Οἱ αἰσθησεις δέν ὑπάρχουν πιά. Οἱ λογισμοὶ ἔχουν ἐξαφανισθεῖ μαζί μέ τό μυαλό πού τοὺς παράγει. Κανένας θόρυβος τοῦ κόσμου δέν φθάνει ἐκεῖ κάτω. Καμιὰ φυσικὴ ἐπικοινωνία μέ τοὺς ἀνθρώπους καί τόν κόσμο δέν εἶναι πιά δυνατή. Στό «μνημα» ἐπικρατεῖ ἀπόλυτη ἡσυχία. «Οὐ δυνατόν τόν νεκρόν αἰσθε-

σθαι τῶν πραγμάτων τῶν ζώντων» (ἀγ. Ἰσαάκ Σύρου, Λόγ. ΟΑ). «Ἐξελεύσεται τό πνεῦμα αὐτοῦ (ἡ τελευταία του πνοή) καί ἐπιστρέψει εἰς τήν γῆν αὐτοῦ· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοί αὐτοῦ» (Ψαλμ. 145, 4). «Οἱ νεκροί οὐκ εἰσὶ γινώσκοντες οὐδέν... ὅτι οὐκ ἔστι ποίημα καί λογισμός καί γνώσις καί σοφία ἐν Ἴαδι, ὅπου σύ πορεύῃ ἐκεῖ» (Ἐκκλησιαστής Θ΄5-10). Καμιά ἀνάμνηση τοῦ κόσμου δέν ὑπάρχει ἐκεῖ κάτω. «Ὡσπερ ἐξεληθὼν τῆς γαστροῦ, τῶν ἐν γαστρὶ οὐ μνημονεύεις· οὕτω καί τοῦ σώματος ἐξεληθὼν, οὐ μνημονεύεις τῶν ἐν σώματι» (Ἀγ. Ἀντωνίου Μεγ., Φιλοκ. Α΄σ.19).

Δέν ὑπάρχει στιγμή θανάτου. Τό σταμάτημα τῆς ἀναπνοῆς καί τῆς καρδιαῦς δέν σημαίνει ἀναγκαστικά θάνατο. Τά ὄργανα αὐτά μποροῦν νά ξαναρχίσουν τή λειτουργία τους, καί, ἂν δέν ἔχουν γίνει ἐν τῷ μεταξύ σοβαρές νευρικές βλάβες, ὁ ἀνθρώπος ξαναγυρίζει στή ζωή. Οἱ διαδικασίες τοῦ θανάτου ἀπαιτοῦν χρόνο, ἄλλοτε περισσότερο καί ἄλλοτε λιγότερο.

Τό μυστήριο τοῦ θανάτου τό εἰκόνισε ὁ ἀπόστολος Παῦλος μέ τόν σπόρο πού φυτεύεται, σαπίζει καί ἀναστάνεται φυτό. (Κορ. Α΄, 15:35-38). Μέσα στόν σπόρο πού σαπίζει βρίσκεται ὁλόκληρο τό φυτό πού θά φυτρώσει. Αὐτός ὁ γόνος εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πεταγμένη στό χῶμα. Τήν βλέπει ἡ Ἐκκλησία καί θρηνεῖ: «Θρηνῶ καί ὀδυρόμαι, ὅταν ἐννοήσω τόν θάνατον καί ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τήν κατ’ εἰκόνα Θεοῦ πλαθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μή ἔχουσιν εἶδος» (Μ. Εὐχολόγιον, νεκρ. ἀκολουθία).

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ ὅμως εἶναι πού μᾶς ὀδηγεῖ στήν Ἀνάσταση. Τά ζῶα δέν εἶναι πρόσωπα. Ἐμεῖς εἴμαστε, γιατί εἶναι Αὐτός κατ’ εἰκόνα τοῦ ὁποίου δημιουργηθήκαμε. Εἴμαστε πρόσωπα κατ’ εἰκόνα τῆς Ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ πού πῆρε ἐπάνω της τή φύση μας. Τό πρόσωπο, στόν ἀνθρώπο, δέν εἶναι προϊόν τῆς φύσεώς του, ἀλλά αὐτῆς τῆς θείας Ἐνέργειας ἐπάνω στή φύση του, πού ὅμως πηγάζει ἐκ τῶν

ἐνδον λόγω τῆς Σαρκώσεως. Καί ἡ Σάρκωση δέν εἶναι ἀπλό ἱστορικό γεγονός, εἶναι ὄντολογικό γεγονός, καί δέν

ἀναφέρεται μόνο στήν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη, ἀλλά εἶναι ἡ προαιώνια Βουλή τοῦ Θεοῦ, πού ἀφορᾶ σ’ ὁλόκληρη τή Δημιουργία. Ἡ διαφορά μας

ἀπό τὰ ζῶα εἶναι ἐλάχιστη ὡς πρὸς τὴ Φύση, εἶναι ὅμως ἀβυσσαλέα ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα, τὴν εἰκόνα τοῦ Λόγου. Εἶναι μάταια καὶ παραπλανητικὴ κάθε χωρὶς Χριστοῦ ἀνθρωπολογία. Ὁ ἀνθρώπος οὔτε ἐρμηνεύεται, οὔτε κατανοεῖται χωρὶς Χριστοῦ ἀναστάντα. Ἡ ἐλληνιστικὴ ἀνθρωπολογία εἶναι ξένη πρὸς τὸν Χριστιανισμό, ἀνθρώπινη ἐπινόηση. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀλλὰ καταστροφὴ τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, τῆς «καλῆς λίαν», καὶ ὕψους τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως.

«Ἦψος ἐστί, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, εἰκὼν θανάτου· αἰσθήσεων ἀργία» (Λόγ. 18:1). Ἦψο ονόμασαν τὸν θάνατο καὶ ὁ Κύριος, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ ἡ Ἐκκλησία. Εἶναι ἀργία τῶν Φυσικῶν αἰσθήσεων πού μᾶς συνδέουν μέ τὸν κόσμο, ἕως ὅτου ἡ ἀνάστασις μᾶς ξαναδώσει ἓνα «νέο» ἄφθαρτο σῶμα, μέσα σ' ἓνα καινούργιο ἄφθαρτο κόσμο, σέ «καινὴ γῆ» καὶ σέ «καινοὺς οὐρανοὺς». Νέο σῶμα μέ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνανεωμένου καὶ ὄχι τοῦ ἄλλου, γιατί πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο σῶμα, τὸν ἴδιο ἀνθρώπο. Ἄν ὅμως στὸ θάνατο δὲν ὑπάρχουν πιά οἱ Φυσικὲς αἰσθήσεις αὐτό δὲν σημαίνει πὼς δὲν ὑπάρχουν καὶ οἱ πνευματικὲς. Αὐτὲς ὅμως οἱ πνευματικὲς αἰσθήσεις πού ἔχουν οἱ νεκροὶ δὲν ὀφείλονται στὴ δικὴ τους Φύση, ἀλλὰ στὴ θεία Ἐνέργεια, στὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού τούς συνέχει.

Ὁ πνευματικὸς θάνατος

Τόσο ὁ πνευματικὸς θάνατος ὅσο καὶ ἡ αἰώνια ζωὴ ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦτο τὸν κόσμο. «Ἰδοὺ ἴσταμαι ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω», λέγει ὁ Κύριος. Ὅποιος ἀνοίξει τὴν πόρτα τῆς καρδιᾶς του δέχεται τὴ Ζωὴ καὶ συνδειπνεῖ μαζί της. Μόνο πού ὁ κόσμος καὶ οἱ αἰσθήσεις ἀποσποῦν τούς χριστιανοὺς ἀπὸ τὴ γέυση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ πού εἶναι «ἐντὸς ἡμῶν». Γι' αὐτὸ ἔφευγαν οἱ Πατέρες στὴν ἔρημο καὶ στὴν ἡσυχία, γιὰ ν' ἀπολαύσουν ἀναπόσπαστα τὸν Κύριο πού ζοῦσε μέσα τους. Γι' αὐτὸ σπεύδουν οἱ χριστιανοὶ στὸ κελὶ τους, καὶ ἀποφεύγουν τίς ἄκαρπες καὶ περιττὲς συναναστροφές, καὶ προτιμοῦν τὴ νυκτερινὴ προσευχὴ στὴ σχετικὴ ἡσυχία, καὶ ὅλη τους τὴ ζωὴ

ἀγωνίζονται γιά τή «Φυλακή τῶν πέντε αἰσθήσεων», νοσταλγώντας τήν ἡμέρα πού θά Φύγουν ἀπό τοῦτο τόν κόσμο καί θά εἶναι «σύν Χριστῶ». Ἀντίθετα, ὅσοι δέν ἀνοίξαν τήν πόρτα τους καί δέν τόν δέχθηκαν, περνοῦν τή ζωή τους «μὴ ἔχοντες ἐλπίδα», ξεγελώντας τόν ἑαυτό τους μέ ὅσα ψέμματα τοὺς προσφέρουν σ' αὐτή τή ζωή ὁ κόσμος καί οἱ αἰσθήσεις. Ὅταν ὅμως πεθάνουν ὅλη αὐτή ἡ σκηνοθεσία τοῦ ψεύδους ἐξαφανίζεται. Ὁ ἄνθρωπος μένει γυμνός καί ἀπομονωμένος, χωρίς Φῶς, χωρίς τή Ζωή. Αὐτό τό σκοτάδι καί ἡ ἀπόλυτη μοναξιά καί πνευματική Φτώχεια εἶναι ἡ πρόγευση τῆς κολάσεως, μιὰ πρόγευση κενοῦ καί ἀπουσίας πού θά ὀλοκληρωθεῖ μέ τραγική ἔνταση στήν ἀνάσταση ὅταν, στήν «Καينὴ γῆ», μέσα στό Φῶς καί τή θαλωρή τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλους, αὐτοὶ θά στέκονται σάν ξένοι καί ἐχθροί, ἔχοντας ἀποκόψει οἱ ἴδιοι τόν ἑαυτό τους ἀπό τή χαρά καί τήν εὐφροσύνη ὀλόκληρης τῆς Δημιουργίας.

Ἡ αἰώνιος Ζωή

Ὅσοι ὅμως ἀφήσουν σέ τούτη τή ζωή τόν Κύριο νά τοὺς γεμίσει, ὅσοι γίνονται κατοικητήριά του, στό θάνατο, ὅταν ὁ κόσμος καί οἱ αἰσθήσεις λείψουν ἐντελῶς, ζοῦν τήν κοινωνία αὐτή μέ τόν Χριστό καί τό Πνεῦμα τό Ἅγιο ἅμεσα καί ἀνεμπόδιστα. Ἐκεῖ σαββατίζουν. Ἐκεῖ γεύονται τήν τέλεια ἡσυχαστική ἐμπειρία τους, σάν συνέχεια τῆς ἐπίγειας, σάν ἀνώτερη βαθμίδα μιᾶς προκοπῆς πού θά ὀλοκληρωθεῖ μέ τήν Ἀνάσταση ἀλλά ποτέ στόν αἰῶνα δέν θά τελειώσει, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι ἀπειρος καί ἡ πρόοδος μέσα στή Βασιλεία του ἀτελεύτητη. «Προκόπτοντες οὐδέποτε καταλήξομεν, οὐ κατὰ τόν παρόντα, οὐ κατὰ τόν μέλλοντα αἰῶνα, Φωτί Φῶς προσλαμβάνοντες» (ἁγ. Ἰω. Κλίμακος, Λόγ. ΚΣΤ', σ.141-142). «Ὅτι ὁ Θεός ἔκτισε τόν ἄνθρωπον ἕω' ἀφ'ἡρσία καί εἰκόνα τῆς ἰδίας ιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δέ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τόν κόσμον... Δικαίων δέ ψυχαί ἐν χειρὶ Θεοῦ, καί οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν βάσανος» (Σοφία Σολ. Β'23-24, γ'1-8).

Αὐτό τό «ἐν χειρὶ Θεοῦ» ἀποδίδει τήν κατάστασή τους, πού εἶναι ὅλη Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅλοι, Φίλοι καί ἐχθροί τοῦ Θεοῦ, βρίσκονται

στόν θάνατο «ἐν χειρὶ Θεοῦ», ὅμως οἱ μὲν δέχονται καὶ χαίρονται τὴν Χάρη, οἱ δὲ μένουν κλειστοὶ σ' αὐτὴν αὐτοπαροαίρετα καὶ ἐλεύθερα. Ὁ «Οὐρανός» καὶ ὁ «Παράδεισος» δὲν εἶναι κάποιος τόπος ὅπου πηγαίνουν οἱ «ψυχές» ὑστερα ἀπὸ κάποιο περιπετειῶδες ταξίδι. «Οὐρανός» καὶ «Παράδεισος» εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός πού εἶναι «πανταχοῦ παρών καὶ τὰ πάντα πληρῶν». Ὁ Παράδεισος καὶ ἡ Κόλαση δὲν εἶναι τόποι ἀλλὰ κατάσταση πνευματική. Μόνο στό ὀρθολογιστικό μυαλό ὑπάρχει ἀντίθεση ἀνάμεσα στόν «Οὐρανόν» καὶ στό «μνήμα». Ὁ Θεός βρίσκεται παντοῦ τό ἴδιο, καὶ στοὺς γαλαξίες καὶ μέσα στό χῶμα τῆς γῆς. Ἡ Χάρις Του βρίσκεται καὶ στὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ στίς καρδιές πού προσεύχονται σ' αὐτούς, καὶ στίς εἰκόνες πού τοὺς εἰκονίζουν ὅπουδήποτε τῆς γῆς. Οἱ ἅγιοι δὲν ἔχουν καμιὰ φυσική ἐπικοινωνία μαζί μας. Δέν ἀκοῦν τίς προσευχές μας μέ τ' αὐτιά τους πού ἔχουν διαλυθεῖ στό μνήμα, δέν μεσιτεύουν γιά μᾶς μέ γλώσσα καὶ λόγια ἀνθρώπινα, οὔτε μᾶς βοηθοῦν μέ κάποια σωματική παρουσία. Οἱ ἅγιοι ἀκοῦν τίς προσευχές μας μέ τὴ Χάρη καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού τοὺς συνέχει καὶ μέσα στὴν ὁποῖα ζοῦν. Οἱ ἅγιοι «ἀκοῦν» καὶ ἀνταποκρίνονται στίς προσευχές μας ἀπὸ ὅπουδήποτε τῆς γῆς καὶ ἂν πρῶνται αὐτές, σὰν νὰ εἶναι πανταχοῦ παρόντες. Κανένα κτίσμα ὅμως δὲν εἶναι πανταχοῦ παρών, μόνον ὁ Θεός καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πού δὲν εἶναι φυσική ἀλλὰ χαρισματική κατάσταση, ἀποτέλεσμα τῆς μυστικῆς καὶ μυστηριακῆς ἔνωσης τῶν ἁγίων μέ τόν Θεό ἀπὸ τούτη τὴ ζωὴ. Γι' αὐτό καὶ οἱ ἅγιοι θαυματουργοῦν καὶ γνωρίζουν τί ἔχουμε στὴν καρδιά μας καὶ ἀπὸ τόν καιρό πού εἶναι ἀκόμη στή ζωὴ. Αὐτὴ ἡ γνώση καὶ ἀνταπόκριση δὲν εἶναι φυσική ἀλλὰ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Καμιὰ δυνατότητα κτιστῆς, φυσικῆς, ψυχικῆς ἐπικοινωνίας μέ τόν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἔχουν οἱ ἅγιοι μετὰ θάνατον. Καὶ τὰ ὄραματα ἁγίων - ὅσα δὲν εἶναι πλάνη τοῦ ὑπερήφανου νοῦ - καὶ αὐτὰ Χάρις καὶ Ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι, εἴτε ἄμεση εἴτε δι' ἀγγέλων. Ὁ Θεός τὴ μεσιτεία τῶν ἁγίων Του, γιά νὰ δοξάσει αὐτούς καὶ γιά τό πνευματικό συμφέρον τό δικό μας, σχηματίζει τὴν Ἐνέργειά Του ὅπως Ἐκεῖνος κρίνει καὶ ὅταν πρέπει, καὶ αὐτό σπανίως. Δυστυχῶς ἡ ἐλληνιστικὴ περὶ ψυχῶν ἀντίληψη, πού ἐπικράτησε καὶ ἀνάμεσα στοὺς Ὀρθοδόξους τοὺς

τελευταίους αιώνες, ἔχει δώσει στήν ιδέα πού ἔχουμε γιά τούς νεκρούς πνευματιστικό περιεχόμενο, ψεύτικο καί δαιμονικό. Ἐκτός ἀπό τούς ἀγίους, καί αὐτό διά τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ καί μόνον ὅταν θῆλει Ἐκεῖνος, καμιά ἐπικοινωνία μέ «ψυχές» νεκρῶν δέν εἶναι δυνατή. Τό κάλεσμα τῶν «ψυχῶν» καί τῶν «πνευμάτων» τῶν νεκρῶν πού γίνεται ἀπό τά μέντιουμ στίς πνευματιστικές συνεδριάσεις τό ἔχει καταδικάσει καί ὁ Παλιός καί ὁ Νέος Ἰσραήλ, γιατί εἶναι καταστρεπτική δαιμονική ἐξαπάτηση καί κοινωνία δαιμονίων. Μέ τούς ἀνθρώπους, εἴτε νεκροί εἶναι εἴτε ζωντανοί, μόνον ὁ Θεός μᾶς φέρνει σέ πραγματική ἐπικοινωνία. Μόνον ἡ κοινωνία μας μέ τόν Θεό μᾶς βγάζει ἀπό τήν ἀπομόνωση καί τή μοναξιά μας. Μόνον ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ μᾶς γεμίζει καί μᾶς συνδέει μέ ἀγάπη, καί μόνον αὐτή, ἡ ἐν Χριστῶ ἀγάπη, μᾶς φέρνει σέ ἐπικοινωνία μεταξύ μας, περισσότερο μέ τή σιωπή παρά μέ τά λόγια. «Ἡ σιωπή, λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος, μυστήριον ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος. Οἱ δέ λόγοι ὄργανον εἰσι τούτου τοῦ κόσμου» (Ἐπιστ. Γ' σ. 365). Εἴτε ἀπό κοντά εἴτε ἀπό μακριά, εἴτε στή ζωὴ εἴτε στό θάνατο μόνον ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι πού μᾶς συνδέει καί μεταξύ μας. Μόνον ὅταν συνδεθῶμε μέ τόν Θεό μποροῦμε νά συνδεθῶμε καί μέ τούς ἀνθρώπους. Χωρίς Θεό ὅποιοσδήποτε σύνδεσμος εἶναι ψεύτικος καί νόθος. Οἱ ἐν Χριστῶ νεκροί, γεμάτοι ἀπό τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, δηλαδή γεμάτοι ἀπό ἀγάπη, «ἰκετεύουν ἐν σιωπῇ τόν ἐν σιωπῇ ἀκροόμενον (ἀγ. Ἐφραίμ Σύρου, "Hymns on Nisibis" 43:10). Δέν ἔχουν ἀνάγκη ν' ἀκούσουν οὔτε τά δικά μας λόγια οὔτε μέ λόγια νά μεσιτεύσουν γιά μᾶς. Ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καί στοὺς ἀγίους ὑπάρχει ὁ Θεός, ἡ πολυφθόγγη σιωπὴ τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού μᾶς συνέχει ὅλους μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. «Σὺ γάρ εἶ ἡ ζωὴ καί ἡ ἀνάπαυσις τῶν κεκοιμημένων δούλων Σου, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν» (Μεσονυκτικόν)... ἀλλά καί ὅλων ἡμῶν.

Ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν

«Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τόν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καί εἰς γῆν ἀπελεύση» (Γεν. 3:19). «Ἐμνήσθη δέ Κύριος ὁ Θεός ἀπὸ Ἰσραὴλ τῶν νεκρῶν αὐτοῦ, τῶν κεκοιμη-

μένων εἰς γῆν χώματος, καί κατέβη πρὸς αὐτούς εὐαγγελίσασθαι αὐτοῖς τό σωτήριον αὐτοῦ» (ἀγ. Ἰουστ. Φιλ. "Διαλ." 72). «Γιέ ἀνθρώπου τά ὅσα ταῦτα πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἐστι» (Ἰεζεκ. Λζιι). «Τάδε λέγει Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τά μνήματα ὑμῶν καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ἐν τῷ ἀνοῖξαι με τοὺς τάφους ὑμῶν τοῦ ἀναγαγεῖν με ἐκ τῶν τάφων τὸν λαόν μου» (Ἰεζεκ. Λζι2-ι3). Θά ἀνεβάσω ἀπὸ τοὺς τάφους τὸν λαό μου, δηλαδή ἐσᾶς τοὺς ἴδιους, ὄχι κάτι ἀπὸ σᾶς. Γιατί «πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης» στό μνήμα σαββατίζει, «ἡ τε ψυχὴ καὶ τό σῶμα», ὀλόκληρη ἡ φύση μας. Θά βγάλω ἀπὸ τοὺς τάφους ἐσᾶς τοὺς ἴδιους, καὶ ὄχι κάποιο ἐξάρτημά σας, γιατί ἐσεῖς «ψυχὴ καὶ σῶμα» εἶσατε γῆ. Αὐτά τά κόκκαλα, τά «ξηρά σφόδρα», εἶναι κάθε γενιά τοῦ Ἰσραὴλ. Κοιμᾶστε «εἰς γῆν χώματος» ὥσπου νά σᾶς ξυωνήσω, ἀναπαύεσθε μέσα στό χέρι μου ὥσπου νά περάσουν οἱ αἰῶνες χωρὶς νά τό καταλάβετε, καὶ νά κάνω καινούργια τῆ γῆ καὶ τοὺς οὐρανοὺς, κι ἐσᾶς ἄφθαρτους καὶ αἰώνιους. Θά γνωρίσετε τότε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος, αὐτός πού μέ τὴν ἀνάστασή Του χάρισε τὴν αἰώνια ζωὴ «τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι».

ΕΙΚΟΝΑ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟΥ

Οί τρεις βοσκοί, λεπτομέρεια από τη Γέννηση του Χριστού.
Ψηφιδωτό, Μονή Όσιου Λουκά, καθολικό, Α΄ μισό 11ου αϊ.
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Διακοσμητικό έφυαλωμένο πιάτο του Μηνᾶ Ἀβραμίδη με
σύμπλεγμα πουλιών, τέλη 19ου/πρώτο μισό 20ού αϊ.
Μουσείο Ἑλληνικῆς Λαϊκῆς Τέχνης, Ἀθήνα.
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ περιοδικὸ Ἐπίγνωση ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο. Ἐκδότης: Παῦλος Πολιτίδης
Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ: Ἰ. Καλόμοιρος, Ἀ. Μπύρου, Π. Πολιτίδης.
Καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια: Κ. Σισκάκης. Ἐκτύπωση - διεύθυνση ἐπικοινωνίας:
Ἐκδόσεις «Ζέφυρος», Ἰωαννινοπούλου 4, 543 51 Θεσσαλονίκη, Τηλ. Κέντρο:
2310/ 948.233 - Διεύθυνση στὸ διαδίκτυο: www.zephyr.gr/stjohn

Παρακαλοῦμε οἱ φροισειτικὲς συνδρομὲς νὰ ἀποστέλλονται στὸ ὄνομα
Γρηγόρης Καλόμοιρος, Ἰωαννινοπούλου 4, 543 51 Θεσσαλονίκη. Εὐχαριστοῦμε θερμᾶ.